

"לא בעתן קיה"

סוכת שבת א' כ"א ס' ט"א

א. ולא בשמן קיה. מאי שמן קיה, אמר שמואל שאילתינתו לכל נחותי ימא ואמרו לי עוף אחד יש בכרכי הים וקיק שמו. רב יצחק בריה דר"י אמר משחא דקאזא. ר"ל אמר קיקיון דיונה. שבת הוא יום שכולו קודש, עונג ומנוחה. הדלקת הנרות מוסיפה שלום ושמחה פנימית, ע"כ ראוי שילמד האדם [את] עצמו או להסתכל ולהבין מה היא ההצלחה, שיסודה באמת, שהיא מצלחת את האדם כגופו ונפשו, מביאתו לחיי עד וממלאתו חדות לב ושלות צדיקים בחיי הבלו, ומה היא ההצלחה הכוזבת, שרוב כנ"א רודפים אחריה, הצלחת העושר, מבלי להקפיד על האמצעים והדרכים, שעל ידם תהי קנייה להם. ההצלחה דומה לשמן במושג הציוני, "בתר מארי נכסי ציבי משיך"¹, "עתיר משת"², "קרב לגבי דהינא ואידהן"³. אמנם כ"ז שההצלחה היא עומדת תוך לאדם, ואינה נמשכת עמו יפה, אינה ממלאת את לבבו שמחה ומנוחה, ואינה מרוממת את חיייו במעלתם הראויה להם, היא כשמן שאינו נמשך אחר הפתילה, שאינה מאירה ואינה ממלאת את תעודת השלום והאורה, שצריכה להמשך מהצלחה שראוי באמת לחשוך (אותה) [בה]. לזאת (נוכל) [יש] להסמך וזכר ההצלחה, הבלתי נמשכת כראוי, בתוכן השמן שאינו נמשך אחר הפתילה, שלא זאת היא תעודת גר של שבת. לא שמחה מעורבת וחיצונה כזאת ראוי להיות נחשקת מהאיש הישראלי, המפלט ארתות חיייו ע"פ תורת אמת וחוקי חיים. וכרכי הים המה נודעים בשחיתותם המוסרית, מורגל בכל מקום לומר⁴ "שמע שיש זונה בכרכי הים". "מדינת הים" בכלל הוא ציור למקום שאינם בני תורה⁵, ששמותיהם כשמות נכרים⁶. אמנם לעומת זה רגיל לקנות שמה עושר, ע"כ ישופו שם כנ"א⁷. (בטח) [ודאי] יזיק מצב הדת והחיים המקולקלים (שמה) [שם], לכל אלה השטים שמה אחר פרנסתם ועשרם, והצלחתם שבאה להם בהפסד הקנין היותר מעולה שבאדם, כהפסד התורה והמוסר האמיתי, אינה נמשכת אחר הפתילה, אינה מתדבקת לגוף הנושא את ההצלחה ולנפשו, ואינה מצליחתו, ולא (על) [אל] שמחה ושלום הבאים מהצלחה כזאת ראוי שיחשק בכיתו של האיש הישראלי, בשומו נגד עיניו הצלחת האורה, השמחה והשלום, שבאה ע"י קדושת הנפש וחיי החם והצניעות, אהבת המשפחה וחיי התורה האמיתיים, המעוררים וממלאים את הלב רגשי קודש לאור הנרות המאירים בבית כל איש יהודי בליל שבת קודש. העוף השט בכרכי הים, כן אישתעו כל נחותי ימא, היודעים את תוכן הקלקולים המוסריים, שנלקים בהם השטים לכרכי הים לבקשת הצלחתם, ששמנם אינו מהנמשכים אחר הפתילה. לא זאת המנוחה ולא זאת המרגעה, הוא ראשית השמנים הפסולים, שראוי לכל איש ישראל למאס אותה, ואת הברק החיצוני שלו, מצד האמצעים המקולקלים והמקלקלים את הנפש, את הוד נשמת האדם, שיש בהשגת הצלחה זו.

אמנם זולתי ההשקפה על החסרון שיש באמצעים של האצים להעשיר, ורודפים (אחריהם) למקומות שמקריבים [ב]עבור העושר את כל קדושת החיים, עוד עצמותה של ההצלחה הזאת היא רק מדומה גם לשעתה.

ויש עוד הערה, שמצד עצמה לא יחשק לב אדם הישר לרדוף אחרי הצלחה, ששמחתה היא רק חיצינית. לעין הרואה מבתוך ידמה, שיש שמחה בלב שוכן בארמנות מרווחים, ומרבה חגים ושארן עליונים, אבל כאמת הלב ריקן, הידיעה הפנימית שבקרב נפשו, שחיייו הם אפס ותהו, שמאומה לא ישא בעמלו, ושאינו עושה טוב ואינו מועיל בחייו והצלחתו, לא לעצמו ולא לעולם. הרעיונות הללו יגזלו השמחה התמידית האמיתית מאלה המתמכרים להצלחה החיצונה. והנה הגפן הוא ציור השמחה, "יתירושי המשמח אלהים ואנשים"⁸. הצמר גפן, האילן הנושא עליו את הצמר גפן הוא דומה לגפן, כרא"ש כלאים פ"ו⁹, אבל היתן גם הוא דבר המשמח את הלב, כגפן האמיתי. לא, רק דבר שיוכל האדם לעטות עליו בחיצוניותו, ועד הנפש לא יגיע. כן השמחה החיצונה, שאינה נובעת מחיי צדק ומשרים, כ"א מהרבות העושר החיצוני, היא רק כדמות גפן המשמח אבל גפן בוקק הוא. המשחא של ההצלחה הזאת, משחא דקאזא, אינו נמשך אחר הפתילה, אינו דבק בבעליו וקוניו, גם לשעה של ההוה, שההצלחה לפניו משחקת.

אבל יותר על כל הנה הבחינה גלויה להבחין בין אורה ושמחה של הצלחת אמת, שהיא ראויה שתהי נאהבת ונחשקת לכל אדם מישראל, שמחתה של תורה ותודת ד', לבין השמחה המזויפת מעושר וכבוד מדומה, היא מיעוט הקיום. השמן הזה, הבלתי נמשך אחר הפתילה להיות לו קשר פנימי עם בעליו, הוא קמיון דיונה, ש"בין לילה היה ובין לילה אכד"¹⁰, גלגל החוזר מתגלגל מהרה, ורמי הקומה יגודעו על נקלה, ומכל עשרם בשתם משנה, ולא ישאו מאומה בעמלם, וחיי הזמן בעצמם לקמיון דומים. ע"כ

מהי האורה וההצלחה, שתחשק בצדק מקדושת השבת קודש, האורה הקדושה, השמחה הטהורה, שהיא כאה לאדם ע"י אמצעים הגונים וכשרים, לא ע"י העוף של כרכי הים, המלאים מרמה וזימה, לא כמשחא דקאזא, המתדמה לגפן אמיתית המשמחת אלהים ואנשים בתירושה, והיא גפן בוקק, לא כקמיון דיונה, שכעלה ישמח [בו] שמחה גדולה בשעתה, וכעבור לילה אכלתהו התולעת, כ"א שמחה טהורה, נקנית ביגיע כפים ולב טהור, נקי כפים ובר לבב, שמחה שבהצלחתו ישמח לבב נדכאים, ויגדיל ויאדיר כל דבר טוב ומועיל, יקדש שם ד' בתוכו ידי וחכמי תורה, להשכיל ולהיטיב, שמחה פנימית שזכה משמחתו¹¹ כיון המשמח אלהים ואנשים, והיא שמחה קיימת, שגם בחלפה תשאיר אחריה כל צביונה, "לזכר עולם יהי צדיק"¹², "נפשו בטוב תלין וזרעו יירש ארץ"¹³, לא כקמיון הזה שלא יעמוד ולא יחיל טובו. אלה המה השמנים, הראויים להאהב לאור קדושת גר שבת קודש, המישרת מסילה למטרותיו של האדם בעמלו בכל ימי המעשה, והם נמשכים אחר הפתילה, דבקים בבעליהם קנין עצמי, ובהם ראוי להדליק גר של שבת.

עו. רבי טרפון אומר אין מדליקין אלא בשמן זית בלבד. רמז יש בהארת גר שבת על הארת אור השכל, השופע על הנפש המתקדשת בקדושת יום המנוחה והקדושה. והנה הרבה הם השמנים, הסיבות המביאות אורה. כמה טעיפי חכמה ישנם, שבהיות הנפש עסוקה בהם מתרוממת על ידם במוסר ומדות טובות, ונעשית מוכנת להביא טובה לעולם. אבל נעלה על כולם בטהרת אורה הוא אורה של תורה, היא מיחדת ליום השבת ביחוד, היא המעולה שבשמנים בטהרתה שאין בה עירוב של טעות ותשכת יצר האדם הרע, שמתמגנת ע"י ההארה הבאה מחכמות אנושיות. והיא גמולת ע"כ לשמן זית, ראשית שמנים, להוראה שיום השבת יהיה כולו קדוש לחקר חכמתה של תורה, וכ"ה דעת הרמב"ם¹⁴. והערת השלילה בהדלקה משאר שמנים, הפחותים בצלילותם משמן זית, מורה על ההמשכה המחוייבת אל המאור שבתורה כגנייה וסתירה, ששם האורה הטהורה